

Türkiye’de Uluslararası İlişkiler Disiplininde Toplumsal Cinsiyet ve Feminizm Temalı Çalışmalar - Bezen Balamir Coşkun & Nur Gözükara

Yapılan TRİP araştırmaları ve benzeri alan taraması çalışmaları, Türkiye’de Uluslararası İlişkiler (UI) Disiplinini realist yaklaşımın sert güvenlik ve dış politika konularının domine ettiğini ortaya koymaktadır. Toplumsal cinsiyet, feminizm, çevre, ekoloji gibi konular ise daha tali alanlar olarak ele alınmaktadır. Yıllardır Uluslararası İlişkiler Konseyi’nin (UİK) düzenlediği kongre ve akademilere düzenli katılan bir UİK üyesi olarak bu sene Ordu’da düzenlenen 10. Uluslararası İlişkiler Çalışmaları ve Eğitimi Kongresi’nde Dış Politikada Kadınlar (DPK) İnisiyatifi tarafından düzenlenen paneli dinlerken toplumsal cinsiyet ve feminizm temalarının, 2024 yılında 20. yaşını kutlayan UİK’in öncülük ettiği akademik platformlarda ne derece ele alındığı sorusu aklıma takıldı. Bunun üzerine, TED

Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları ve Uygulama Merkezi'nin yaz staj programı kapsamında stajyerim olan Nur Gözükara ile birlikte UİK tarafından düzenlenen kongre, güvenlik akademisi ve dış politika akademisi programlarını ve Uluslararası İlişkiler Dergisi'nin tüm sayılarını taradık. UİK Panorama'da yayımlanan içeriklerin taramasında ise Erman Emirhan destek verdi ve sonuçta UİK örneğinde Türkiye'de Uİ Disiplininde toplumsal cinsiyet ve feminizm temalı çalışmalar ile ilgili bu çalışma ortaya çıktı.

UİK Derneği, 2004 yılında kurulduğu ilk günden itibaren gerek yönetiminde gerekse üyelerin yapısında kadın ve erkek sayısının neredeyse eşitlendiği profesyonel bir örgüt olarak karşımıza çıkıyor. 2024 yılı Yönetim Kurulu ve Denetleme Kurulu asıl ve yedek üyelerinin 8 erkek 10 kadından oluştuğu görülüyor. 2024 itibarıyla, Derneğin toplam 370 üyesinden 147'si kadın. Kongre ve akademilerin danışma kurulları ve katılımcı demografilerine baktığımızda da kadın ve erkek katılımcıların eşit sayılarda olduğunu görüyoruz. Bilim kurullarında ise hala erkek hocaların sayısı daha fazla.

Kadınların yönetimde çoğunluk olduğu UİK'in akademik çalışmalarına bu demografik üstünlüğün nasıl yansıdığına baktığımızda ise toplumsal cinsiyet ve feminist yaklaşımların, özellikle son beş yılda gittikçe daha sık ele alındığını hem yayınlardan hem de kongre ve akademilerden gözlemleyebiliyoruz. UİK'in disiplinde erkeklerle neredeyse eşitlenen kadın akademisyen sayısının akademik çalışmalara da yansımaya katkıda bulunma çabası ile paralel olarak Dış Politika'da Kadınlar (DPK) inisiyatifi ile ortaklaşa çalışmalar yapmaya başladığı 2019 yılından itibaren belirgin bir artış var. Güvenlik Akademilerinde 'Kadın ve Güvenlik' temasının dahil edilmesi 2019 yılında DPK'nın kurucularından Zeynep Alemdar'ın 14. Güvenlik Akademisi'nde "Kadın ve Güvenlik" dersini vermesi ile başlıyor. 2021 yılındaki 16. Güvenlik Akademisinde Zeynep Alemdar 'Kadın, Barış ve Güvenlik Okumaları' çalışması yapıyor. 2023 yılında düzenlenen 17. Güvenlik Akademisi'nde ise Fulya Aksu'nun 'Kadın ve Güvenlik' sunumunu dinliyoruz. 2023 yılında düzenlenen 6. Dış Politika Akademisinde ise gene Zeynep Alemdar 'Aktörlerini Unutan Dış Politika: Kadınlar Nerede?' başlıklı konuşması ile Dış Politika Akademilerinde ilk toplumsal cinsiyet temalı dersi veriyor.

Kongrelere baktığımızda ilk Uluslararası İlişkiler ve Kadın temalı sunumun 2007 yılında 2. Uluslararası İlişkiler Çalışmaları ve Eğitimi Kongresinde Duygu Sezer tarafından yapıldığı görülüyor. Bu kongrede Türkiye’de Uİ’nin geçmişi ve gelişimi konuşulurken yine Duygu Sezer hoca 1960’lardan 1980’lere kadar Uİ alanında kadın akademisyen olmanın zorlukları ve sıkıntılarını kendi örneği üzerinden anlatıyor. Bu kongreden sonra uzun bir ara veriliyor ve 2016’daki Kongre’de tematik bir panelde Duygu Öztürk ‘Türkiye’de Uluslararası İlişkiler Eğitimde Feminist Yaklaşımlar’, Selcen Öner ve Merve Özdemirkan ‘Türkiye’deki Kadın Uluslararası İlişkiler Akademisyenlerinin Profili’ ve Elif Şimşek Özkan ise ‘Konvansiyonel Olmayan Tehditler ve Feminist Uluslararası İlişkiler: Toplumsal Cinsiyet Işığında IŞİD’i Anlamlandırmak’ başlıklı bildirimlerini sunuyorlar. 2016 yılından sonra düzenlenen her kongrede az sayıda da olsa toplumsal cinsiyet ve feminizm temalı çalışmaların yer aldığını görüyoruz. Sekiz bildiri ile temanın en fazla ele alındığı kongre ise bu yıl gerçekleştirilen 10. Uluslararası İlişkiler Çalışmaları ve Eğitimi Kongresi. Kongrelerin en büyük eksikliği ise her kongrede verilen Ustalara Saygı Ödülü’nün genellikle erkek hocalara verilmesi. Zamanla bu çehre de yapısal olarak değişecektir diye düşünüyorum. Bunun sebebi Ustalara Saygı ödülleri verilirken kuşak/yaş gözetildiği için henüz 80’lerin ortasından itibaren akademiye giren kuşağa sıra gelmemesi ve alanda dönemin akademisinin şartları ve yapısı gereği 1990’lara kadar erkek egemen bir yapının varlığı. Türkiye’de Uİ disiplinde kadın akademisyenlerin aktif olarak yer aldığı kuşak 1980’lerin ortası, 1990’ların başında akademik kariyerine başlayanlar. Bu kapsamda önümüzdeki yıllarda daha fazla kadın akademisyeni Ustalara Saygı ödülü alırken göreceğimizi tahmin ediyorum.

UİK tarafından yapılan yayın çalışmalarına baktığımızda, bu konularla ilgili çalışmaların son yıllarda artmakla birlikte hala yeterli düzeyde olmadığını görüyoruz. COVID-19 pandemisi sırasında online olarak yayın hayatına başlayan ve blog tarzı görüş yazılarının ve kısa akademik analizlerin ele alındığı *Panorama* uluslararası siyaset ve güvenlikte toplumsal cinsiyet ve feminist yaklaşımların en çok ele alındığı UİK destekli platform olarak karşımıza çıkıyor. 2020-2024 yılları arasında toplumsal cinsiyet ve feminizm temalarında dokuz “Görüş” yazısı, bir “Panorama Soruyor” serisi, iki “İzlençe” ve bir “podcast” yayımlanmış. Özellikle Birgül Demirtaş ve Zuhale Yeşilyurt Gündüz’ün Cynthia Enloe ile yaptıkları görüşmenin dökümünü içeren “Revisiting Feminist IR Theory: How Do the Dual Challenges of Populism and the Pandemic Affect Gender?” başlıklı *Panorama*

Soruyor yayını Portal tarafından yayınlanan en kayda değer feminist katkı olarak düşünülebilir.

UİK'in Türkiye'deki Uİ disiplinine en önemli katkısı olan ve 2004 yılından beri yayımlanan *Uluslararası İlişkiler* dergis'ne baktığımızda ise uluslararası ilişkiler ve güvenlik konularında toplumsal cinsiyet ve feminizm temalarını doğrudan ele alan dokuz makalenin yayımlandığını görüyoruz. Bu konuları ele alan makaleler dergide ancak 2010 sonrasında yer almaya başlıyor. 2010 yılında yayımlanan iki makaleden sonra her yıl bir makale yayımlandığını söyleyebiliriz.

Aşağıda *Uluslararası İlişkiler* dergis'nde yayımlanan toplumsal cinsiyet ve feminizm temalı makaleleri içeren açıklamalı bibliyografyayı sunuyoruz. Açıklamalı bibliyografyanın incelenmesinden de anlaşılacağı üzere Uİ disiplininde yeterince yer alamasa da kadın, toplumsal cinsiyet ve feminist yaklaşımlar, geniş bir yelpazede gündemi meşgul eden ve daha fazla akademik çalışma yapılmasını gerektiren alanlar.

Uluslararası İlişkiler Dergis'nde Yayınlanan Toplumsal Cinsiyet ve Feminizm Temalı Makaleler: Açıklamalı Bibliyografya

Lorasdağı, B. K. & İnce, H. O. (2010). An Analysis of the Headscarf Issue in Feminist Debates in Germany. *Uluslararası İlişkiler*, 6(24).

Uluslararası İlişkiler dergisinde yayımlanan toplumsal cinsiyet ve feminizm konularını ele alan ilk makale, Berrin Koyuncu Lorasdağı ve Hilal Onur İnce tarafından yazılan Almanya'da başörtüsü meselesini feminist tartışmalar üzerinden inceleyen makaledir. Makalede yazarlar, başörtüsü meselesinin genellikle feminist tartışmalarla ele alındığını, ancak bu tartışmaların toplumsal cinsiyet, din ve siyaset arasındaki karmaşık ilişkileri gözden kaçırdığını savunuyor. Makale, başörtüsüyle ilgili yasal ve siyasi mücadelelere ve Almanya'daki dini sembollere yönelik çifte standartlara dikkat çekiyor. Dolayısıyla, yazarlar başörtüsü tartışmasının, 'çoğunluk Alman toplumu' ve

'azınlık topluluklar' arasındaki daha geniş bir kültürel mücadelenin parçası olarak ele alınması gerektiğini ortaya koyuyorlar. Sonuçta, Almanya'daki ve potansiyel olarak diğer Batı Avrupa ülkelerindeki başörtüsü tartışmasını etkili bir şekilde ele almak için Müslüman kadınların seslerini, duygularını ve düşüncelerini içeren dengeli ve eşit bir diyalog kurulmasını öneriyorlar.

Tür, Ö. & Koyuncu, Ç. A. (2010). Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı: Temelleri, Gelişimi, Katkı ve Sorunları. *Uluslararası İlişkiler*, 7(26).

Bu makale, *Uluslararası İlişkiler* dergisinde yayınlanan ve uluslararası ilişkiler alanında feminist teorilerin gelişimini ve uygulanmasını konusunu ele alan ilk makaledir. Özlem Tür ve Çiğdem Aydın Koyuncu, feminist bakış açılarının geleneksel uluslararası ilişkiler teorilerine nasıl meydan okuduğunu eleştirel bir şekilde değerlendiriyorlar ve özellikle güvenlik, güç ve devlet kavramlarına odaklanıyorlar. Feminist yaklaşımların, cinsiyetin uluslararası ilişkileri şekillendirmedeki önemini vurgulayarak küresel siyaseti daha kapsamlı bir şekilde anlamamızı sağladığını savunuyorlar. Dahası bu yaklaşımların, kadınları mevcut yapılara eklemek yerine, bu yapıları eleştirerek toplumsal yapıların ve uluslararası ilişkilerin erkek egemen bakış açısını sorgulamayı amaçladığını ortaya koyuyorlar. Makale ayrıca, 1980'lerden bugüne önemli feminist teorisyenlerin katkılarını ve disiplindeki feminist düşüncenin evrimini tartışıyor ve feminist bakış açısıyla yapılan çalışmaların uluslararası ilişkilere yeni bir dinamizm kazandırdığı sonucuna varıyor.

İnal, T. (2011). Savaş Hukukunda Tecavüz ve Yağmayı Yasakla(ma)yan Rejimler Lahey Sözleşmeleri (1899, 1907). *Uluslararası İlişkiler*, 8(29).

Bu makale, savaşlarda yağma ve tecavüzün uluslararası hukuk tarafından ele alınışını Lahey Sözleşmeleri (1899, 1907) üzerinden inceleyerek, uluslararası ilişkilerde hukuksallaşmış rejim değişimlerinin nasıl gerçekleştiğini ve toplumsal cinsiyetin bu süreçteki rolünü tartışmaktadır. "Yağma" bu sözleşmelerde kesin bir şekilde yasaklanırken, tecavüz konusunda aynı netlikte yasaklayıcı hükümler bulunmamaktadır. Tecavüzün yasaklanması, sadece 1998 Roma Statüsü ile

mümkün olmuştur. İnal, yaptığı tartışmada bir uygulamanın yasaklanması için maddi kârlılık, devletlerin uyum sağlayabileceği bir normatif ortam ve değişimi teşvik edecek aktörlerin bulunması gerektiğini belirtiyor. Ayrıca, uluslararası hukukun kadınların “yağmalanmasını” özel mülkün yağmalanmasından çok sonra yasaklaması, toplumsal cinsiyetin uluslararası ilişkiler üzerindeki ideolojik ve kurumsal etkisini gösteriyor.

Lorasdağı, B. K. (2013). “Ethnicization of Islam” and Headscarved Dutch Turkish Students’ Identity Politics in the Netherlands: The Case of Amsterdam. *Uluslararası İlişkiler*, 10(38).

Bu makalede derinlemesine mülakat yöntemi kullanılarak, Amsterdam’da yaşayan başörtülü Türk kökenli Hollandalı öğrencilerin kimlik politikaları inceleniyor. Makalede, özellikle 11 Eylül ve Theo van Gogh’un 2004’te öldürülmesinin ardından, başörtülü Türk kadın öğrencilerin kendilerini “bilinçli ve aktif” Müslüman kadınlar olarak tanımlamaya başladıklarına ve İslam’ı Türk kültüründen ayrı bir kimlik unsuru olarak vurguladıklarına dikkat çekiliyor. Başörtüsü, bu kimlik politikalarının bir simgesi olarak öne çıkıyor. Makale, bu öğrencilerin kimlik arayışlarını, İslam’ın Hollanda’da etnikleşmesi bağlamında ele alarak, göçmen Müslüman kadınların Avrupa’daki yeni kimlik inşa süreçlerini tartışıyor. Çalışmanın sonuçları, küreselleşme, göç ve kimlik politikaları bağlamında, uluslararası ilişkiler ve politika disiplinlerinde, etnik ve ulusal kimliklerin sınırlarının bulanıklaştığı küresel bir dünyada farklılıklarla başa çıkma konusunda bir anlayış geliştirilmesine ışık tutuyor.

Koldaş, U. (2017). Azınlık İçinde Azınlık Olmak (mı?): İsrail Vatandaşı Filistinli/Arap Kadınların İsrail Anaakım Basınında Temsili. *Uluslararası İlişkiler*, 14(56).

Bu makale, İsrail vatandaşı Filistinli/Arap kadınların İsrail anaakım basınındaki temsiline odaklanıyor. Eleştirel söylem analizi yöntemiyle, İsrail’de yayımlanan beş büyük gazetedeki haberler incelenerek yapılan çalışmada bu gazetelerin egemen ideolojileri pekiştirdiği sonucuna varılıyor. Makale, İsrail medyasının

cinsiyetçi, etnik ve etno-cinsiyetçi hegemonik söylemleri nasıl yaygınlaştırdığını ortaya koyuyor. Umut Koldaş, İsrail vatandaşı Filistinli/Arap kadınların sistem içi veya sistem karşıtı konumlanmalarına göre kontrollü bir şekilde ötekileştirildiğini, bu süreçte cinsiyet temelli eşitsizliklerin ikincilleştirildiğini ve medya aracılığıyla başat ideolojinin söyleminin yeniden üretildiğini vurguluyor Makale, bu durumun, cinsiyet temelli bütünlükçü bir direniş stratejisinin oluşumunu engelleyerek, İsrail toplumunda Filistinli/Arap kadınların daha eşitlikçi bir temsile ulaşmalarını zorlaştırdığı sonucuna varıyor.

Atmaca, A. Ö. & Ercan, P. G. (2018). Uluslararası Güvenliği Yeniden Düşünmek: Uluslararası İlişkiler Disiplininde Feminist Eleştiriler. *Uluslararası İlişkiler*, 13(59).

Ayşe Ömür Atmaca ve Pınar Gözen Ercan'ın bu makalesi, uluslararası ilişkiler disiplininde geleneksel güvenlik anlayışına feminist bir eleştiri getiriyor. Yazarlar, uluslararası ilişkilerin çoğunlukla eril bir perspektiften ele alındığını, kadınların ve toplumsal cinsiyetin bu süreçlerde yeterince görünür olmadığını vurguluyor. Makale, feminist teorilerin uluslararası güvenlik sorunlarına nasıl yeni bakış açıları sunduğunu inceliyor ve özellikle "Koruma Sorumluluğu" kavramına feminist bir eleştiri getiriyor. Bu bağlamda, Koruma Sorumluluğu'nun genellikle kadınları sadece mağdur olarak gördüğü ve toplumsal cinsiyetin yeterince ele alınmadığı sonucuna varıyorlar. Yazarlar, mevcut güvenlik politikalarının ataerkil ve eril söylemler üzerine kurulu olduğunu savunarak, bu politikaların yerini alacak, her türlü şiddetin azaltılmasını hedefleyen, çok boyutlu bir güvenlik yaklaşımını öneriyorlar.

Kürüm, R. S. & Rumelili, B. (2018). Diplomaside Kadın ve Egemen Maskülenlik: Değişen Normlar ve Pratikler. *Uluslararası İlişkiler*, 15(57).

Bu makale, diplomasiye toplumsal cinsiyet açısından yaklaşan sınırlı sayıda çalışmanın önemli katkılarını sunmakta ve farklı ülkelerden örneklerle diplomasideki baskın toplumsal cinsiyet normlarını gözler önüne sermektedir. Diplomasi mesleği, 19. yüzyılda erkek egemen bir alan olarak kurumsallaşmış ve

20. yüzyılda kadınların katılımına açılmış olsa da, kadın diplomatlar hâlâ üst mevkilerde ve stratejik pozisyonlarda cinsiyetçi normlar nedeniyle engellerle karşılaşmaktadır. Türk diplomasisinde de benzer bir dönüşümün yaşandığı belirtilmekte, kadın diplomatların sayısındaki artış ve bu normların kırılma süreci tartışılmaktadır.

Bal, S. (2021). Ulusötesi Savunuculuk Ağları Aracılığıyla İnsan Hakları Normlarının Yerelde Yayılması: LGBT+ Hakları Örneği. *Uluslararası İlişkiler*, 18(71).

Sinem Bal'ın makalesi, LGBT+ haklarının yerelde yayılmasını, ulusötesi savunuculuk ağları kavramı ve Keck ve Sikkink'in Bumerang Modeli çerçevesinde inceliyor. Bumerang modeli, uluslararası aktörlerin yerel STK'larla işbirliği yaparak devletlere baskı uygulama sürecini ele almaktadır. Makale, bu ağların Türkiye'de LGBT+ haklarını yaymak için Avrupa Parlamentosu gibi platformlar üzerinden nasıl baskı uyguladığını inceliyor ve savunuculuk alanında yerel LGBT+ örgütlerinin rolünü vurguluyor. Sonuç olarak makalede, insan haklarının etkin yayılması için bu ağların yerel yönetimlerle daha yakın çalışmasının önemi belirtiliyor.

Akgemci, E. (2024). An Ecofeminist Contribution to the Debates on the Neoextractivist Development Model in Latin America. *Uluslararası İlişkiler*, 21(82).

Akgemci'nin makalesi, Latin Amerika'daki neoekstraktivizme dair materyalist bir ekofeminist eleştiri sunarak, kapitalist gelişimden kaynaklanan sömürü ve baskı ortamında cinsiyet, ırk ve sınıfın kesişimselliğini vurguluyor. Makale, neoekstraktivizmin kadınlara ve doğaya orantısız bir şekilde zarar verdiğini ve ataerkil kapitalizmi pekiştirdiğini savunuyor. Ekofeminist perspektiflerin post-ekstraktivist alternatiflere dahil edilmesi gerektiğini vurgulayan makale, cinsiyetçilik, beyaz ırkın üstünlüğü ve ekolojik krizler gibi toplumsal ifade sistemlerinin nasıl kesiştiğini ele alıyor. Ayrıca, Latin Amerika'da adil ve sürdürülebilir bir gelecek inşa etmek için ekofeminist hareketlerin nasıl

şekillendiğini inceliyor ve yerli kadınların aktivizminin, el koyma (expropriation) ve çevresel tahribata karşı mücadelede kritik bir rol oynadığı sonucuna varıyor.

Assoc. Prof. Dr. Bezen Balamir-Coşkun is an international relations scholar who specializes in foreign policy and security. She received her Ph.D. degree from Loughborough University (UK). She has worked in several higher education institutions and research centers both in Turkey and abroad. Since 2016, she has coordinated the Izmir Policy Center, which is a consultancy agency. Most recently she is teaching at TED University as adjunct professor. She has published articles, book chapters, and policy briefs on her areas of expertise. She is also a member of Women in Foreign Policy Initiative.

Nur Gözükara, sosyoloji alanında lisans eğitimini İzmir Ekonomi Üniversitesi'nde tamamlamış olup, eğitimi süresince çeşitli saha araştırmalarında ve projelerde yer almıştır. Eğitim süresince zorunlu ve gönüllü stajını Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı (KEDV) bünyesinde stajyer sosyolog olarak, İzmir'deki kadın kooperatifleri üzerine bir etki izleme çalışması yürüterek gerçekleştirmiştir. Şu anda TED Üniversitesi Kadın Çalışmaları Merkezi bünyesinde stajyer olarak çalışmalarına devam etmektedir.

To cite this work: Bezen Balamir Coşkun & Nur Gözükara" Türkiye'de Uluslararası İlişkiler Disiplininde Toplumsal Cinsiyet ve Feminizm Temalı Çalışmalar", Panorama, Online, 22 Eylül 2024, <https://www.uikpanorama.com/blog/2024/09/22/toplumsalcinsiyetveui-bb>

expressed in works published by the Panorama belongs to the authors alone unless otherwise stated, and do not imply endorsement by the IRCT, Global Academy, or the Editors/Editorial Board of Panorama.